

Görkəmli pedaqoq, maarif fədaisi

Qori Seminariyasının məzunu Müseyib İlyasov mədəniyyət yayıb, cəhalətə qarşı çarpışıb

Azərbaycanın milli təhsil tarixində iz qoymuş tanınmış pedaqoqlardan biri də Müseyib Molla İbrahim oğlu İlyasovdur. Azərbaycanın Xalq yazıçısı Süleyman Rəhimov Müseyib İlyasovun fədakarlığına göstərdiyi pedaqoji fəaliyyətinə yüksək qiymət verərək qeyd etmişdi: "Məşhur Qori Seminariyasını bitirən, Şuşada açılan darülmüəlliminin ilk təşkilatçısı və müdirilərindən olan, sonralar Kürdüstan qəza maarif şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışan Müseyib İlyasov bir fədai-mücahid kimi hərəkət edir, dağ obalarının hamısında maarifin, mədəniyyətin yayılmasına çalışır, sözün əsl mənasında cəhalətə qarşı çarpışır".

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Tarix Arxivinin "Bakı şəhəri III Aleksandr adına I kişilər gimnaziyası" (f.391) və "Xalq məktəblərinin Bakı-Dağıstan Direksiyası" (f.309) fondlarında Azərbaycanda təhsilin inkişafında və onun geniş yayılmasında xidmətləri olmuş tanınmış pedaqoq, maarif fədaisi Müseyib Molla İbrahim oğlu İlyasovun şəxsi işləri qorunub saxlanılır. Azərbaycanda xalq təhsilinin inkişafında və onun yayılmasında böyük rolu və xidməti olmuş bu şəxs haqqında təəssüflər olsun ki, əvvəlki dövrlərdə nəşr olunmuş kütləvi nəşrlərdə, ensiklopediyalarda, o cümlədən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyasında hər hansı bir məlumat yoxdur. Pedaqoq Müseyib İlyasovun Dövlət Tarix Arxivlərində saxlanılan şəxsi işlərindəki məlumatlara və digər mənbələrə əsaslanaraq hazırladığımız bu məqaləni hörmətli oxucularımızın diqqətinə çatdırırıram.

Müseyib Molla İbrahim oğlu İlyasov 1893-cü ildə anadan olmuşdur. Müseyib İlyasov 1906-1907-ci illərdə Şuşada Həşim bəy Vəzirovun müdiri olduğu ikisənifli rus-tatar məktəbində oxumuş və həmin məktəbdə təhsilini başa vurduqdan sonra Qori Müəllimlər Seminariyasına daxil olmuşdur. Müseyib İlyasov seminariyanı 1912-ci ildə bitirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Tarix Arxivinin "Xalq məktəblərinin Bakı-Dağıstan Direksiyası" adlı fondunda digər sənədlərlə yanaşı Zaqaqaziya Müəllimlər Seminariyasının direktoru F. A. Smirnovun 1912-ci il iyulun 30-da "Xalq məktəbləri Bakı-Dağıstan Direksiyası"nın direktoru A.S. Txorjevskiyə ünvanladığı məktub qorunub saxlanılır. Həmin məktubda F. A. Smirnov bildirdi ki, seminariyanın kurslarını cari ildə bitirmiş və xalq məktəblərinin Bakı-Dağıstan Direksiyasında xidmət etmək istəyən M.İlyasovun aşağıda qeyd olunan sənədlərini - seminariyanın kurslarını bitirdiyi haqqında 613/542 sayılı şəhadətnaməni; 703 sayılı doğum haqqında şəhadətnaməni Direksiyanın ünvanına göndərmiş və xahiş edir ki, M.İlyasov hər hansı xalq müəllimi vəzifəsinə təyin edilsin.

Bakı şəhər Duması nəzdindəki məktəb komissiyasının sədrinin Bakı quberniyası və Dağıstan vilayətinin xalq məktəbləri direktoruna göndərdiyi 4 yanvar 1913-cü il tarixli məktubda bildirildirdi ki, komissiyanın 19 dekabr 1912-ci il tarixli iclasında Müseyib İlyasovun ikinci şəhər rus-tatar məktəbinə müvəqqəti olaraq boş qalan müəllim vəzifəsinə seçilməsi haqqında qərar qəbul edilmişdir. Həmin məktubda məktəb komissiyasının Müseyib İlyasov haqqında, həmçinin aşağıdakı məlumatlara da malik olduğu qeyd edilirdi: "... milliyətçə tatar (azərbaycanlı) , şiə məzhəbli müsəlmandır, 20 yaş var, subaydır. 1912-ci ildə Qori şəhərində Müəllimlər Seminariyasının tam kursunu bitirmiş, həmin ilin noyabrında isə Azərbaycan dili üzrə bilivi yoxlanılaraq qənaətbəxş hesab edil-

mişdir, ikinci şəhər rus-tatar məktəbində çalışır".

Müseyib İlyasov Bakı şəhər ikinci rus-tatar məktəbində ayda 900 manat məvaciblə 13 sentyabr 1912-ci ildən - 13 sentyabr 1915-ci ilədək işləmişdir. Bakı şəhər ikinci rus-tatar məktəbinin müəllimi Müseyib İlyasov 1915-ci il sentyabrın 12-də Bakı-Dağıstan Direksiyasının 2-ci rayonunun müfəttişi S.M.Qəniyevə ərizə ilə müraciət edərək ailə vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq, xidməti tərk etməli olduğunu bildirmiş, onun istefasını qəbul etməyi və müəllimlərin təqaüd kassasından ona çatması məbləğinin verilməsi haqqında sərəncamın verilməsini xahiş etmişdir. Bakı şəhər və Bakı qradonaçalnikliyinin xalq məktəbləri müfəttişliyinin verildiyi vəsiqədə Müseyib İlyasovun xidmət etdiyi dövrdə öz müəllimlik vəzifəsinə cidd-cəhdlə və vicdanla yanaşdığı və türk ədəbiyyatı ilə kifayət qədər tanış olduğu qeyd edilirdi.

Müəllimlik vəzifəsinə böyük istək və vicdanla yanaşmış pedaqoq Müseyib İlyasovun xidməti tərk etməsinə əsl səbəb nə olmuşdur? Müseyib İlyasov Bakı-Dağıstan Direksiyasının 2-ci rayonunun müfəttişi

S.M.Qəniyevin (S.M.Qəniyənin-R.S) adına yazdığı ərizəsində bunu ailə vəziyyəti ilə izah edirdi. Lakin arxiv sənədləri araşdırılarkən bu məsələyə bir qədər aydınlıq gətirən digər bir sənəd də aşkar edilmişdir. Bakı quberniyası və Dağıstan vilayətinin xalq məktəbləri müfəttişliyinin 2-ci rayonunun müfəttişi S.M.Qəniyevin Xalq məktəblərinin Bakı-Dağıstan Direksiyasının direktoruna 1915-ci il avqustun 27-də ünvanladığı məktubda 2-ci Bakı rus-tatar məktəbinin nəzarətçisi (rəhbəri) Mustafa Mahmudovun iş yoldaşı Müseyib İlyasovu sözləri və hərəkətləri ilə təhqir etdiyi haqqında məlumat verilmişdir. Məlumatda bu qalmaqalın yuxarıda adı çəkilən məktəbin müəllimləri otağında bir neçə şəhər məktəbinin müəllimləri yanında baş verirdi qeyd edilirdi. Bildirilirdi ki, məsələ ilə bağlı eilə həmin gün cənab M. İlyasovdan cənab Mahmudov haqqında şikayət daxil olmuş, növbəti gün isə İlyasovdan onu incidən adamla barışdığı və onun bütün günahlarından keçdiyini bildiren ərizə daxil olmuşdur. S.M.Qəniyevin Bakı-Dağıstan Direksiyasının direktoruna ünvanladığı məktubda qeyd edilirdi: "İlyasovun ərizəsi ilə yanaşı, mənim hadisə ilə bağlı dünən Mahmudovdan aldığı yazılı izahatdan və topladığım digər məlumatlardan aydın olur ki, Mahmudov öz kiçik iş yoldaşını insafsızcasına ona görə təhqir etmişdi ki, həmin gün tədris olunan dər-

sin leksik təhlili zamanı M. İlyasov özünə rəva görərək bildirmişdi ki, Mahmudov onu qərəzli şəkildə, dərsi isə şəxsi-qərəzçilik əsasında tənqid edir. Məsələnin mahiyyətini - məktəb rəhbərinin öz iş yoldaşına qarşı kobud münasibətini araşdırarkən hadisənin mənə həvalə edilmiş rayon müfəttişliyində ardıcılıq əsasında təkrarlanmasının qarşısını almaq məqsədilə hesab edirəm ki, cənab Mahmudov tutduğu vəzifəsindən azad edilməli və bununla da onun əməlinə qarşı ən ciddi şəkildə reaksiya verilməlidir. Sənab İlyasova gəlincə isə öz rəhbəri ilə nəzakətsiz davrandığına görə, başqa məktəbə köçürülməlidir. Cənab İlyasovun ərizəsinin və Mahmudovun izahatının əslini sizə göndərərək xahiş edirəm ki, qeyd olunan tədbirin həyata keçirilməsinə icazə verəsiniz".

Yeri gəlmişkən qeyd edirəm ki, Dövlət Tarix Arxivində mühafizə edilən həmin saxlama vahidində İlyasovun ərizəsinin və Mahmudovun izahatının əslə aşkar edilmişdir.

Bakı-Dağıstan Direksiyası direktorunun xalq məktəblərinin 2-ci rayon müfəttişi S.M.Qəniyevə göndərdiyi 9 sentyabr 1915-ci il tarixli məktubunda qeyd edilirdi: "Mahmudovun baş vermiş münasibətə görə gərə peşman olduğunu və qarşılıqlı üzr istədiklərini nəzərə alaraq, hesab edirəm ki, Mahmudov və İlyasovun işində eğer hadisə bir daha təkrar olunarsa, ən ciddi tədbirlərin görülməsinə bərdə Mahmudova xəbərdarlıq etməklə, nəzakətsiz hərəkətinə görə Mahmudova töhmətin verilməsi ilə kifayətlənmək mümkündür".

Beləliklə, Bakı quberniyası və Dağıstan vilayəti xalq məktəblərinin direktorunun sərəncamı ilə Müseyib İlyasov 1915-ci il sentyabrın 13-dən etibarən tutduğu vəzifəsindən azad edilmişdir. Bəzi mənbələrdə olan məlumatlara görə, M.İlyasov Bakı şəhər ikinci rus-tatar məktəbini tərk etdikdən sonra Bakıda və Qubada müxtəlif məktəblərdə və gimnaziyalarda müəllim vəzifəsində fəaliyyətini davam etdirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Tarix Arxivində saxlanılan "Bakı şəhəri III Aleksandr adına I kişilər gimnaziyası" fondunda xalq məktəb müəllimi Müseyib İlyasovun Bakı I kişilər gimnaziyasının milli əlifba sinfinə müəllim təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xalq maarif naziri R.b.Kaplanovun 1919-cu ilin avqustun 12-də imzaladığı əmr qorunub saxlanılır. M. İlyasov Bakı I kişilər gimnaziyasında xeyli müddət işlədikdən sonra qısa müddətli məzuniyyətə çıxmışdır. 1920-ci il fevralın 3-də Bakı I kişilər gimnaziyasının direktorunun verdiyi vəsiqədə qeyd edilirdi ki, M.İlyasov ailə işləri ilə əlaqədar 1920-ci il fevralın 6-dan 9-dək qısa müddətli məzuniyyətə buraxılır.

Müseyib İlyasov 1920-ci ildə Şuşa şəhərində kişilər müəllimlər seminariyasının təşkilində yaxından iştirak etmişdir. O, həmin seminariyanın ilk yaradıcı və təşkilatçılarından biri olmuşdur. 1920-ci il noyabrın 29-da Xalq Maarif Komissarlığı Yevlax İnqilab komitəsinin 13373 sayılı məktubla müraciət edərək xahiş edirdi ki, Şuşa Müəllimlər Seminariyası üçün ayrılmış kitabların, dərslər vəsaitlərinin, manufaktura və mebellərin çatdırılması üçün yoldaş İlyasova yaxından köməklik göstərsin və o, növbədənənar olaraq lazımı sayda hərəkətə gətirilən vəsaitlərlə təmin edilsin".

Görkəmli maarifpərvər kimi tanınmış Müseyib İlyasov 1925-ci ilə qədər Şuşa kişilər müəllimlər seminariyasının müdiri vəzifəsində çalışmış və onun müəllim kadrların hazırlanmasında böyük xidmətləri olmuşdur.

Şuşa Müəllimlər Seminariyasının müdiri M.İlyasov 1921-ci il mayın 31-də 262 sayılı məktubla xalq maarif komissarı D.Bünyadzadəyə müraciət edərək qeyd edirdi: "Mayın

■ Rafiq Səfərov,
Milli Arxiv İdarəsinin
Sənədlərin nəşri
və istifadəsi şöbəsinin
baş məsləhətçisi

22-də 229, 230, 233, 235, 243 və 257 sayılı müraciətlərlə Şuşa kişilər və qadın seminariyalarının pansionu üçün manufaktura və digər təchizat predmetlərinin verilməsini xahiş etmişdim. Manufaktura və digər predmetlər pansionların payıza qədər tərlək, yataq kətanları, yorğan, döşək, ayaqqabı, şalvar, kofta, papaq, baş örtükləri və s. tələbatların ödənilməsi üçün istənilirdi. Xalq maarif komissarının icazəsinə baxmayaraq, təchizat şöbəsinin müdiri tərəfindən bu gündə hər hansı bir predmet verilməmişdir və hər gün eyni sözlər deyilir: "Bu gün verə bilmərəm, nə vaxt verəcəyimi bilim, gecikmə ona görədir ki, xahiş olunanların hamısını hazırlayım və sonra verim". Bəyan edirəm ki, xidməti məsələlərim mənim Bakıda çox qalmasına imkan vermir, ona görə də xahiş edirəm ki, iyunun 2-dən gec olmayaraq xahiş etdiyim predmetlər mənə verilsin, mən gəndən sonra onları Şuşaya gətirən olmaçaq. Ürək ağrısı ilə əlavə edirəm ki, xahiş etdiyim predmetlər indi mənə verilməyə, həmin seminariyalar mövcud ola bilməyəcəklər və buna görə də məsuliyyəti öz üzərimdən götürürəm".

Şuşa kişilər müəllimlər seminariyasının müdiri M. İlyasovun Xalq Maarif Komissarlığının Sosial tərbiyə Baş İdarəsinə 1921-ci il sentyabrın 12-də ünvanladığı məruzəsində qeyd edilirdi: "5 sentyabr 1921-ci ildə yoldaş Şahsuvarovun sədrliyi ilə Müəllim Seminariyaları müdirlərinin qurultayının keçirilməsi iclasında mənim Şuşa Qadın Müəllimlər Seminariyası haqqında ətraflı məruzəm dinlənildikdən sonra qurultay aşağıdakı qərarı qəbul etdi: Şuşada Qadın Müəllimlər Seminariyası yoxdur. Orada yalnız 1-ci dərəcəli məktəbin 4-cü qrupu mövcuddur, eğer mümkünürsə, Şuşada Qadın Müəllimlər Seminariyası açılmalıdır. Əlavə edirəm ki, qeyd olunan seminariyanın açılması Bakı şəhərindən oraya iki müəllimin təyin edilməsindən asılıdır. Eğer Şuşaya iki müəllimin təyin edilməsinə imkanınız olsa, orada gələcək qadın müəllimlər seminariyasının yalnız kiçik hazırlıq sinfi fəaliyyət göstərəcək, eğer bu təyinat mümkün olmasa, qurultayın qərarına əməl olunmalıdır. Həmin qrupun qızlarını Şuşa şəhərindəki 1-ci dərəcəli məktəblərə bölüşdürmək lazımdır. Sosial tərbiyə Baş İdarəsindən xahiş edirəm ki, qeyd olunan məktəbin fəaliyyət göstərə bilməsi üçün Şuşaya bir müdir və müəllim təyin etsin, eğer mümkün deyilsə, göstərilən seminariyanın mülkiyyəti və Şuşa xəzinədarlığında olan vəsaiti Şuşa Kişilər Müəllimlər Seminariyasının sərəncamına verilsin".

Ardı növbəti sayımızda

**Azərbaycan Respublikası
Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya
Vəsaitələrinin İnkişafına Dövlət
Dəstəyi Fondunun maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.**